

УДК 159.92+37-042.4:004

Андросович Ксенія Анатоліївна

кандидат психологічних наук,

наукова співробітниця, завідувачка відділу інтелектуального розвитку обдарованої особистості

Інститут обдарованої дитини Національної академії педагогічних наук України, м. Київ, Україна

ORCID ID 0000-0002-4121-270X

ksn@ukr.net

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ ЗАСОБАМИ І ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Анотація. У статті обґрунтовано педагогічні та психологічні умови, що зумовлюють зміст, форми, шляхи організації процесу соціалізації обдарованих учнів. Автором запропоновано та реалізовано проєкт, який мав на меті здійснити психолого-педагогічний супровід обдарованих учнів; забезпечити педагогічний колектив необхідними знаннями та навичками роботи з обдарованими дітьми, заохотити учасників освітнього процесу використовувати засоби інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) в освітній діяльності; ознайомити учнів та їх батьків з корисними можливостями, а також потенційними ризиками використання Інтернету для особистісного розвитку та отримання соціального досвіду. Встановлено, що формування поведінки обдарованих учнів, зокрема в мережі Інтернет, відбувається під впливом різних чинників на таких рівнях: індивідуальному, сімейному, рівні найближчого оточення (однолітків, освітньої установи) та суспільному, що обумовлюють поведінку учнівської молоді в Інтернет-мережі та формують її специфіку. Представлено розроблену модель психологічної підтримки та супроводу учасників освітнього процесу. У моделі визначені: мета, завдання, функції та технології. До організаційно-методичної реалізації моделі залучено всіх учасників освітнього процесу: учнів, учителів, батьків, адміністрацію закладу. Для досягнення результату: учні набувають статусу власної життєтворчості та активного члена суспільства. Для проведення опитування учнів було розроблено платформу онлайн тестування, завдяки чому учні та вчителі використали комплекс діагностичного інструментарію для виявлення соціально-комунікативних особливостей розвитку, вивчення ціннісної сфери обдарованих учнів, їх мотивації навчання, загального рівня соціалізованості незалежно від часу та місця перебування учнів, що передбачає, відкриває нові шляхи та методи роботи з обдарованою молоддю із застосуванням ІКТ.

Проведений експеримент показав значні позитивні зрушення показників соціалізованості в експериментальній групі відносно контрольної групи. Це дає підстави зробити висновок, що запропонований нами комплексний підхід сприяє соціалізації обдарованих учнів.

Ключові слова: обдарована дитина; супровід учнів; соціалізація в школі; проєкт; Інтернет; безпека.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Сучасне суспільство висуває все більші вимоги до особистості, до компетентностей, які повинна набути особистість під час навчання, що дає їй можливість ефективно діяти в різних сферах життєдіяльності. Водночас успішність сучасної людини значною мірою залежить від її соціалізованості – здатності бачити й розуміти оточуючих, аналізувати перебіг подій, правильно оцінювати їх, відчувати перспективу розвитку й творчо рухатись у перспективному напрямку. Тому до ключових компетентностей, серед інших, належать інформаційно-комунікаційна та соціальна як такі, що забезпечують успішне отримання знань упродовж життя і входження в соціум (соціалізацію), які за нинішніх умов «знаннєвого суспільства» є надзвичайно важливими для особистості протягом усього її життя.

Проблема соціалізації особистості загострюється у зв'язку зі стрімким розвитком інформаційних технологій, їх масовим розповсюдженням і застосуванням. Відтак ми спостерігаємо, що інформаційні технології впливають не лише на розвиток суспільства в цілому, а й на розвиток кожної особистості.

Нині приділяється значна увага проблемам освіти обдарованих дітей, вихованню їх в умовах основної школи або додаткової освіти. Зазначена проблема безпосередньо пов'язана з новими умовами та вимогами мінливого світу, що актуалізували ідею постійного саморозвитку та самореалізації особистості, опанування нових знань та компетенцій. Водночас більш гостро постає питання про залучення даної категорії дітей в соціокультурний простір, у розвиток соціальних процесів у цілому, а відтак аспект соціалізації обдарованих дітей стає пріоритетом у педагогічних дослідженнях. Тому створення психолого-педагогічної системи супроводу соціалізації обдарованих дітей забезпечує перехід від розвитку обдарованої особистості до формування інтелектуального потенціалу суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

З огляду на суб'єктність людини психологічний супровід позитивно сприяє розвитку особистості. Сутність психологічного супроводу полягає в наданні допомоги в розвитку психологічної індивідуальності, побудові особистісних утворень, розвитку самовизначення, а також в особистісному зростанні в періоди життєвих криз, внутрішніх пошуків і вибору.

Важливим для створення педагогічної та психологічної підтримки процесу соціалізації є визначення, за Л. Куликовою [1, с. 3-10], саморозвитку як процесу самостійної, цілісної, цілеспрямованої, ціннісно-орієнтованої діяльності особистості щодо безперервної самозміни як в збагаченні індивідуального досвіду і духовно-моральних сил відповідно до внутрішнього образу «Я», так і актуальним соціальним очікуванням.

Різні аспекти проблеми психологічного розвитку та психологічного супроводу особистості були предметом дослідження зарубіжних (В. Лейтон [2], С. Тобіас [3], Н. Фредериксон [4]) та українських (Л. Власенко [5], А. Журавель [6], В. Панок [7], Н. Пов'якель [8]) учених.

Останнім часом все більше українських науковців використовують ІКТ для навчання у сфері вищої освіти на різних етапах (В. Бевз [9], Т. Вакалюк, Т. Махомета [10], Н. Морзе [11], А. Стрюк та ін. Методологія, теорія, історія та практика застосування ІКТ в освіті всебічно проаналізована в роботах В. Бикова [12] та ін. Науковці не тільки розвинули, але й суттєво оновили компетентнісний підхід до застосування ІКТ і засобів навчання в освітніх процесах.

Дослідження, присвячені розвитку цифрової компетентності педагога в інформаційно-освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти (ЗЗСО), використанню ІКТ та хмарних сервісів на різних уроках в освітньому процесі представлено в публікаціях таких науковців як: Л. Карташової [13], Г. Назаренко [14], Н. Олексюк [15], А. Троцько [16], П. Шевчук [17] та ін.).

Нам імпонують наукові напрацювання Л. Карташової [13, с.193], яка пропонує інноваційний електронний освітній ресурс – електронну платформу mobiSchool, що є адаптованою до умов неперервної інформатизації освіти та містить вебінструментарій для проєктування та формування автентичних електронних середовищ (вебпрототипів) закладів освіти. Авторка зазначає, що: «Інформатизація системи освіти спричиняє активне використання ІКТ суб'єктами освітнього процесу, що позитивно позначається на його ефективності й сприяє формуванню професійних компетентностей педагогів» [13, с.198]. Разом із тим наше дослідження показало, що існує проблема готовності значної частини вчителів до використання подібних інструментів в освітній діяльності.

Здебільшого зазначені вище дослідження присвячено саме використанню ІКТ в освітньому процесі. Водночас малодослідженим залишається питання особистісного психологічного розвитку учнів ЗЗСО, використання ІКТ для здійснення психолого-педагогічної підтримки та супроводу обдарованих учнів у процесі їх соціалізації.

Науковці [18], [19], [20] досліджують кібербезпеку та небезпечні контенту в Інтернеті, агресивну поведінку дитини в Інтернеті та її захист. Недостатність саме практичних розробок у цьому аспекті, а також сучасних методів попередження негативного впливу деякого Інтернет-контенту на дитину спонукали нас до дослідження процесу соціалізації обдарованої особистості, формування в обдарованих учнів безпечної поведінки в мережі Інтернет, розробки методики запобігання деструктивної соціалізації обдарованих учнів в Інтернет-просторі.

Метою дослідження є представлення реалізації проекту супроводу процесу соціалізації обдарованих учнів засобами ІКТ.

2. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У дослідженні був використаний комплекс методів: *теоретичні* (аналіз науково-дослідних джерел, порівняння, класифікація, синтез результатів дослідження, узагальнення та систематизація наукових даних); *емпіричні* (спостереження, структуроване інтерв'ю, анкетування, аналіз документів, онлайн тестування); методи математичної обробки даних з їх подальшою якісною інтерпретацією і змістовним узагальненням.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основна ідея дослідження полягає в тому, що застосування ІКТ учасниками освітнього процесу, використання потенційних можливостей Інтернету як середовища для організації індивідуального і групового спілкування, виконання навчальних завдань, спільних проєктів, психологічного консультування тощо сприятиме процесу соціалізації обдарованих учнів ЗЗСО.

Поняття «соціалізація» кожен трактує по-своєму. Річард Медлін пояснює ці різні значення: «Деякі люди мають на увазі соціальну активність: дати дітям можливість грати з друзями і брати участь в традиційних позакласних заходах, таких як спортивні змагання, шкільні гри і випускні вечори для випускників. Інші означають соціальний вплив: вчити дітей відповідати нормам більшості. А деякі означають соціальну схильність: знайомство дітей з культурою і цінностями різних груп людей» [22, с. 107].

Проте Кевін Дюркін пояснює соціалізацію як «процес, за допомогою якого люди набувають правила поведінки і системи вірувань і відносин, які дають людині можливість ефективно функціонувати в якості членів певного суспільства» [21, с. 614]. Адже саме через процес соціалізації ми дізнаємося, як стати дійсним членом суспільства. Щоб бути дійсним членом суспільства, нам потрібно навчитися правильно поводити себе в соціумі відповідно до його норм та культурних цінностей, як взаємодіяти з іншими людьми в суспільстві.

Важливим для нашого дослідження є те, що спілкування сучасних дітей все частіше відбувається в соціальних мережах, спеціалізованих блогах, месенджерах тощо. Тому й процес соціалізації набуває іншого процесуального наповнення. З огляду на зазначене вище ми визначаємо соціалізацію як процес, за допомогою якого індивідом засвоюється соціальний досвід його соціального (та віртуального) оточення так, що через формування власного «Я» проявляється унікальність даного індивіда як

особистості. Тобто це процес засвоєння обдарованим індивідом зразків поведінки, соціальних норм і цінностей (зокрема в мережі Інтернет), необхідних для його успішного функціонування та творчої самореалізації в соціумі.

Слід також враховувати, що соціалізація може відбуватись в умовах як виховання та навчання, тобто цілеспрямованого формування особистості, так і стихійного впливу на особистість.

З метою забезпечення адекватної соціалізації обдарованих учнів у мережі Інтернет необхідно своєчасно здійснювати психолого-педагогічну підтримку та супровід. Мета супроводу полягає у створенні в межах Інтернет-простору освітньої взаємодії та максимально сприятливих умов для особистісного розвитку.

Так, Ю. Суховершина зазначає, що поняття «супровід» є досить поширеним у сучасній психології та педагогіці. Аналіз провідних підходів до розуміння психологічного супроводу дає змогу визначити його як єдність усіх учасників освітнього процесу у створенні умов для позитивного розвитку учнів у цьому процесі за умови збереження максимуму їх свободи та відповідальності. Супровід орієнтований на створення умов (педагогічних психологічних, соціальних) для успішного навчання та розвитку кожного індивіда в ситуаціях взаємодії [23, с. 41].

Цінним для науки та практики вважаємо наявність досліджень щодо поширення наукових знань та використання ІКТ серед студентів, які потім працюватимуть викладачами і в ЗЗСО [11]. Утім опитування, яке ми провели через *googl-form*, показало невтішний прогноз. За результатами анкетування педагогічного складу освітніх установ виявлено певні труднощі, що стосуються готовності вчителів до роботи з обдарованими дітьми, а також використання сучасних засобів ІКТ та Інтернету загалом. У результаті опрацювання анкетних даних (анонімне анкетування, зокрема через *google-form* (428 респондентів)) виявлено третину респондентів 29,9% (128 учителів), які зовсім не готові до такої творчої діяльності. Виявлено групу вчителів, які прагнуть до інноваційної діяльності, але їм не вистачає певних умінь та навичок роботи. Це здебільшого молоді фахівці, які працюють у школах не більше 3 років, їх частка складає 30,6% (131 респондент). Також виявлено невелику групу вчителів – 17,3% (74 респонденти), які не мають бажання розвиватись. До такої групи входять здебільшого вчителі з великим педагогічним стажем (їх вік у середньому 54 роки). Нам імponує те, що 22,2% опитаних (95 респондентів) здійснюють постійно роботу з обдарованими учнями на високому професійно-творчому рівні (різні вікові категорії та стаж роботи), тому вважаємо, що необхідним є впровадження ІКТ у ЗЗСО безпосередньо на місцях, зокрема для психологічного та педагогічного супроводу обдарованих учнів.

Ткаченко Л.І. зазначає: «учителі в переважній більшості (94%) використовують Інтернет-технології, задовольняючи власні професійні потреби, і лише 6% (з деяким допуском 10%) з них застосовують Інтернет-технології для задоволення потреб учнів у навчанні й соціалізації, тобто у суттєво переважній більшості випадків практично не застосовують» [24]. Причиною авторка вважає низьку мотивацію до опанування нових компетенцій у застосуванні ІКТ на уроках.

У зв'язку із зазначеним вище нами було здійснено підготовку вчителів, які брали участь в експерименті, до психолого-педагогічного супроводу соціалізації обдарованих учнів з використанням засобів ІКТ. Розроблено спецкурс для педагогів «Обдаровані учні та Інтернет» з урахуванням системи організаційно-педагогічної, змістової та методичної роботи. Виявлено: необхідність проведення серії занять, які могли б розв'язати теоретичні й практичні проблеми соціалізації обдарованих учнів, що навчаються у ЗЗСО; місце та роль Інтернету в житті підлітків; небезпеки та потенційні можливості використання засобів ІКТ для втілення освітніх проєктів. Заняття проводились протягом 2016-2018 рр. у формі круглих столів, практичних занять з

використанням елементів ділових та рольових ігор, дискусій, семінарів різного характеру, індивідуальних і групових консультацій та співбесід, науково-методичних конференцій і симпозіумів, колоквиумів.

Для надання наукової та консультативної допомоги вчителям, відповідальним особам від експериментальних закладів було *створено* мережевий центр у Facebook «Тьютор в соціальній мережі», який протягом 2016-2018 рр. функціонував за такими напрямками супроводу обдарованих старшокласників: науково-організаційний і психолого-педагогічний. Попередньо нами було обґрунтовано необхідність створення такого інтерактивного центру [25].

Для посилення роботи інтерактивного центру «Тьютор в соціальній мережі» розроблено модель психологічної підтримки та супроводу учасників освітнього процесу: учнів, учителів, батьків, адміністрації закладу освіти (рис. 1).

Методологічним підґрунтям системи психологічної підтримки та супроводу обдарованих учнів є :

- діяльнісний підхід, що реалізують за допомогою залучення учнів до різних видів навчальної та позакласної діяльності з використанням Інтернет-технологій;
- цілісний підхід до формування мотиваційної готовності учнів до навчальної діяльності;
- диференційований та особистісно-орієнтований підходи, які реалізують на основі результатів психологічного діагностування розвитку особистості обдарованого учня за допомогою впровадження спеціальних ІКТ в освітній процес [26, с. 47–48].

Розкриємо організаційно-методичні аспекти запропонованої моделі.

1. Психологічний супровід учнів у процесі особистісного становлення полягає у:

- виборі ефективних технологій навчання: вибору найбільш оптимальних стратегій навчання, способів планування навчальної роботи, режиму праці та відпочинку, навчанням способам викликання працездатного стану під час навчальних занять тощо;
- встановленні продуктивних взаємостосунків між суб'єктами освітнього процесу (учнями, учителями, батьками), а саме: допомога в розвитку комунікативних навичок, уміння говорити по суті питання, підтримувати гарні стосунки з іншими людьми, допомога в усвідомленні непродуктивних способів поведінки, розпізнавання провокацій з боку інших, а також у вирішенні конфліктів тощо;
- самореалізації, що передбачає: визначення сфери, де конкретний учень може проявити себе; виявлення та розвиток необхідних здібностей для успішної навчальної діяльності; навчання способів самопрезентації та привернення до себе уваги, умінню зацікавити собою, своєю пропозицією; уміння використовувати допомогу інших; уміння справляти позитивне враження на оточуючих і викликати бажання співпрацювати; усвідомлення способів власної поведінки, що викликають несприйняття, заперечення тощо;
- регуляції емоційних станів, що передбачає допомогу в знятті втоми, подоланні тривоги, апатії, агресії, фрустрації, стресових станів, а також стану безнадійності тощо;
- вибудовуванні траєкторії майбутнього професійного шляху, а саме допомога в: плануванні професійного плану, у постановці реальних цілей та аналізі способів їх досягнення, плануванні продовження освіти; виробленні якостей, які сприяють швидкій адаптації в студентському колективі; аналізі стратегій професійного просування, професійного розвитку і вдосконалення.

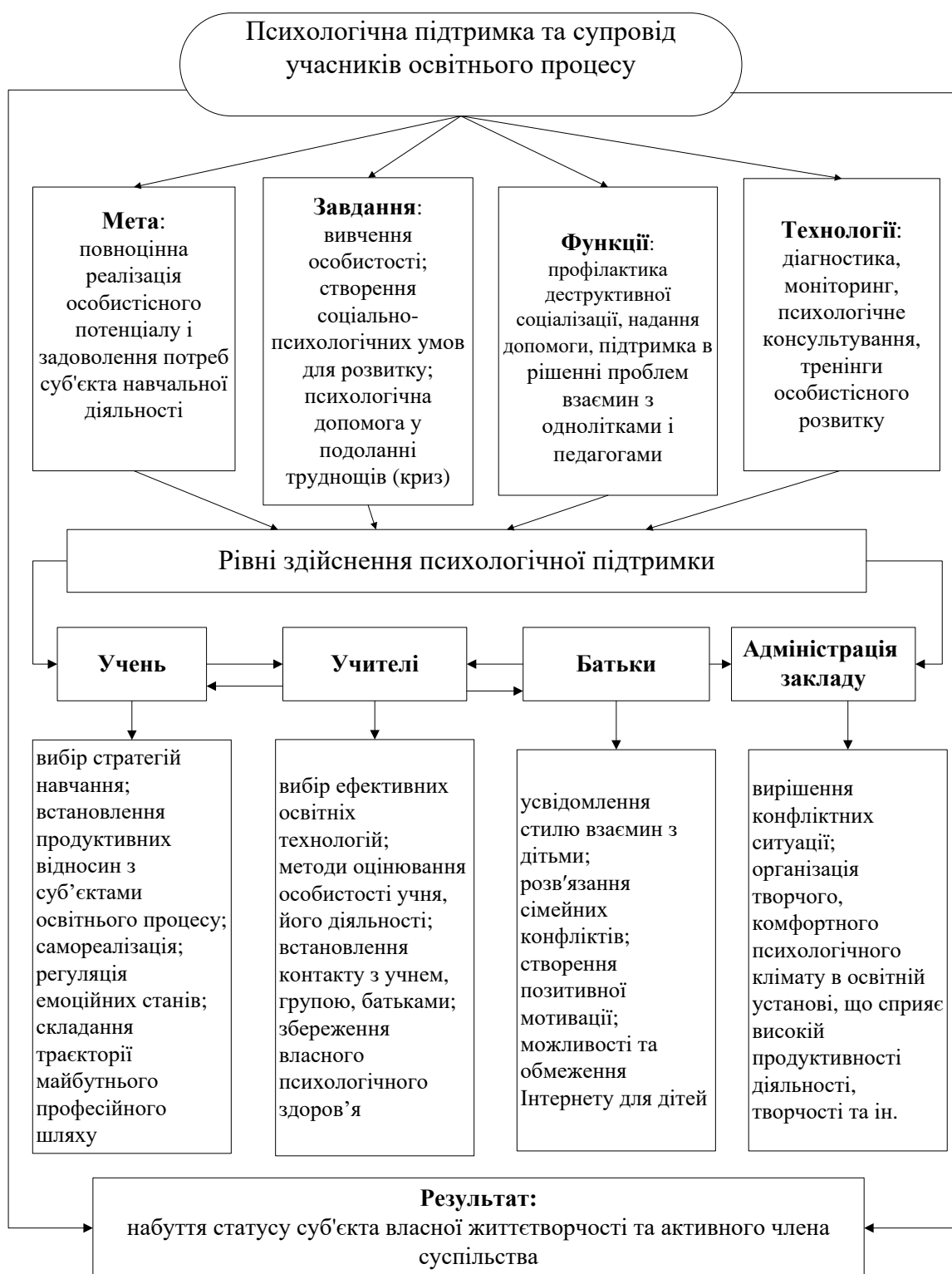

Рис. 1. Модель психологічної підтримки та супроводу учасників освітнього процесу

Отже, психологічний супровід особистісного становлення учня може бути реалізовано за допомогою конкретних видів діяльності психолога інтерактивного центру, а саме:

- навчальної – навчання способам ефективного спілкування та поведінки в освітньому процесі;

- здоров'язбережувальної – комплекс заходів, які сприяють нормалізації нервово-психічного самопочуття (зняття напруги й втоми; аналіз можливостей людини в контексті виконання конкретної діяльності тощо);

- формувальної – формування в суб'єкта вмінь і навичок, що необхідні для вирішення конкретних завдань; допомога в організації мислення особистості, заохочення до експериментування, розширення можливостей особистості;

- аналітичної – аналіз цілісного освітнього процесу, наявної системи взаємодії, результативності, застосування Інтернет-технологій тощо;

- організаційної – створення спеціальних видів діяльності та взаємодії, що спрямовані на досягнення мети особистісного становлення;

- ціннісної – організація спеціальних ситуацій щодо міжособистісної взаємодії, які мають сприяти появі в її учасників нового сенсу, цінностей;

- стимулюючо-мобілізаційної – різні інтерактивні психологічні засоби, методи, що сприяють активізації особистості під час навчання;

- цілепокладальної – підтримка нових особистісних умінь, допомога в розкритті здібностей особистості, її ресурсів і вміння застосовувати їх у навчальній та позакласній діяльності;

- посередницької – встановлення багатопланових зв'язків між суб'єктами освітнього процесу щодо організації розвивальної взаємодії та виконання конкретних цілей [26, с. 65].

2. Психологічний супровід батьків насамперед полягає в: допомозі усвідомлення стилю взаємин із дітьми та досягнення способів їх мотивування на певні вчинки; аналізі ефективності використовуваного заохочення та покарання; допомозі в плануванні майбутнього професійного навчання, знаходження альтернатив розв'язання сімейних конфліктів тощо. Під час психологічної підтримки та супроводу батьків фахівці можуть вирішувати важливі завдання, з-поміж яких варто назвати: підвищення психологічної компетентності батьків, навчання батьків навичок попередження та конструктивного вирішення конфлікту, розширення можливостей батьків щодо самопізнання та захисту психіки від «руйнівних» думок.

Методами роботи психологічної служби з батьками є регулярні батьківські збори, лекційні курси, семінари та тренінги, індивідуальне та сімейне консультування тощо.

3. Психологічний супровід учителів передбачає: допомогу в подоланні негативного настрою на роботу з учнем або класом; вибір найбільш прийнятних та ефективних для конкретного класу технологій навчання та виховання; психологічно грамотному оцінюванню особистості учня, його діяльності; встановлення продуктивного контакту з обдарованим учнем, групою, батьками; допомогу щодо створення такої обстановки під час взаємодії, за якої учні та їхні батьки зможуть сприйняти те, що їм пропонує вчитель; допомогу в збереженні психологічного здоров'я тощо.

Визначальним чинником особистісного зростання учнів є особистість педагога. Отже, організація спеціальної роботи з учителем з метою його саморозвитку може істотно поліпшити становище учня в освітньому процесі. Важливе значення, серед іншого, у роботі з педагогами мають ділові ігри як спосіб актуалізації знань і навчання рефлексії [26, с. 113].

4. Психологічний супровід адміністрації ЗЗСО охоплює завдання з боку психолога щодо: допомоги в прогнозуванні наслідків прийнятих рішень і плануванні діяльності; передбачення і вирішення конфліктних ситуацій; організації творчого, комфортного психологічного клімату в освітній установі, що сприяє високій продуктивності діяльності, творчості тощо.

Провідними формами роботи психолога з метою психологічної підтримки та супроводу адміністрації ЗЗСО є: організація регулярних зустрічей представників адміністрації з педагогічним колективом, батьками та студентами з метою отримання зворотного зв'язку з питань наслідків прийнятих рішень; організаційно-ділові ігри; комунікативний тренінг, тренінг розвитку толерантності, позитивного мислення, підтримуючого спілкування тощо.

Варто зазначити, що запропонована модель пройшла апробацію в закладах освіти і показала позитивні результати. Більш детальну інформацію щодо впровадження моделі можна знайти в методичному посібнику, який доступний для скачування на офіційному сайті електронної бібліотеки НАПН України.

Доцільним у реалізації даного проєкту було дослідження поведінки обдарованих учнів в Інтернеті. Здійснивши аналіз структури діяльності користувачів в Інтернет-мережі було визначено головні її елементи: мотиви, які спонукають учня до діяльності в мережі Інтернет; цілі – образи результатів, на досягнення яких спрямована діяльність у мережі Інтернет; засоби, за допомогою яких здійснюється діяльність в Інтернеті.

Науковці (О. Арестова, Л. Бабанін і О. Войскунський) зазначають, що «застосування комп'ютерних мереж призводить до структурних та функціональних змін психічної діяльності людини. Ці зміни стосуються пізнавальної, комунікативної та особистісної сфери, трансформують операційну ланку діяльності, процеси цілепокладання, потребово-мотиваційну регуляцію діяльності» [27, с. 55–56]. Отже, мережа Інтернет створює умови для розвитку нових форм соціальної взаємодії та соціальної активності обдарованих учнів завдяки різноманітним елементам глобалізації, широкій доступності та наданню значної кількості можливостей користувачам мережі.

Науковці [28], [29] зазначають, що поведінка обдарованих учнів в Інтернет-мережі переважно залежить від низки зовнішніх і внутрішніх чинників та від умов виховання учня.

Також визначено, що на соціалізацію обдарованих учнів можуть впливати п'ять груп чинників: внутрішньоособистісні (знання, установки, уявлення, особистісні характеристики та особливості); міжособистісні (міжособистісне спілкування в малих групах: сім'я, друзі, однолітки, які забезпечують соціальну підтримку та обумовлюють соціальні ролі); інституційні (правила, інструкції, політика формальних структур, які можуть перешкоджати або сприяти рекомендованим формам поведінки); популяційні (формальні та неформальні соціальні зв'язки та норми (стандарти), які діють у середовищі окремих осіб, груп, організацій); політичні чинники (місцеві, регіональні, державні закони та політика) [31, с. 128].

Аналіз наукових положень дозволив нам стверджувати, що формування поведінки обдарованих учнів, зокрема в мережі Інтернет, відбувається під впливом різного роду чинників на таких рівнях: індивідуальному, сімейному, рівні найближчого оточення (однолітків, освітньої установи) та суспільному, що обумовлюють поведінку учнівської молоді в Інтернет-мережі та формують її специфіку (рис.2.).

Далі розкриємо вплив чинників на кожному з запропонованих рівнів.

На індивідуальному рівні на поведінку обдарованих учнів у мережі Інтернет впливають біологічні та психологічні чинники. *Психологічними чинниками можна вважати: низький рівень домагань, не сформованість мотиваційної сфери; низька самооцінка; неможливість здійснювати контроль над собою та власними вчинками, відсутність навичок виходу з конфліктних ситуацій; недостатня сформованість комунікативних навичок; прагнення ризикувати, яке більше притаманне саме обдарованим учням.*

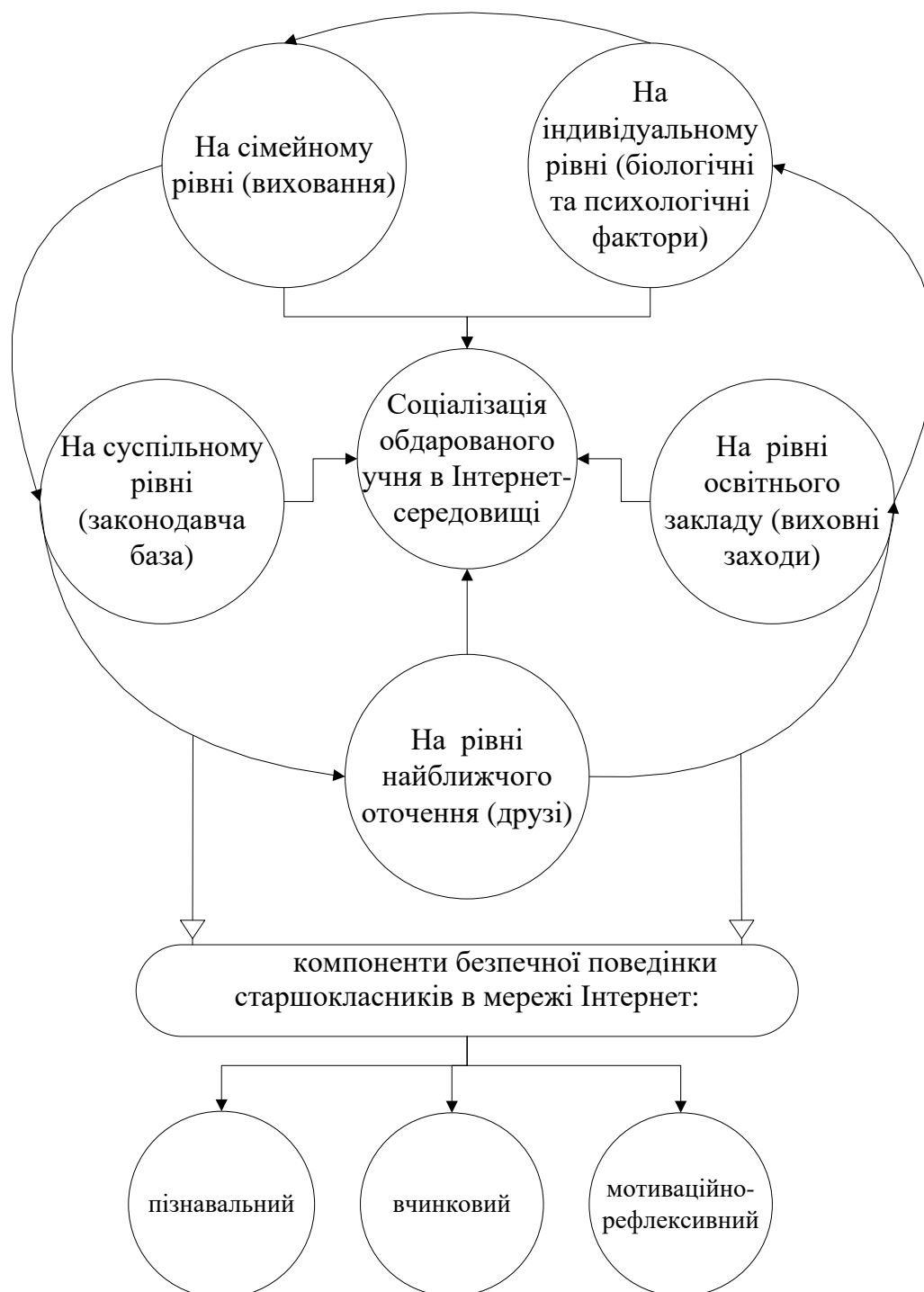

Рис.2. Соціалізація обдарованого учня в Інтернеті

На сімейному рівні на соціалізацію та формування поведінки учнів у мережі Інтернет впливають такі чинники: надмірна діяльність батьків в Інтернет-мережі та схвальне ставлення до діяльності обдарованих старшокласників в Інтернет-мережі (негативний приклад, наслідування), соціальна ізоляція учнів (призводить до неможливості дитини задовольнити власні потреби у групуванні з однолітками та спілкуванні з ними, відсутності певних захоплень у реальному житті та неможливість демонструвати їх своїм друзям), конфлікти в сім'ї (може призвести до пошуку нових друзів-порадників в Інтернет-мережі), непослідовність у вихованні дитини (учні

піддаються великому ризику надмірного використання Інтернет-мережі для уникнення зайвих контактів зі своїми батьками), часті зміни місця проживання сім'ї (вимагає постійної побудови стосунків з новими друзями, сусідами, однокласниками).

На рівні найближчого оточення – «однолітків» – впливають такі чинники: приклад негативної поведінки друзів та однолітків в Інтернеті; змагання з друзями у віртуальному просторі (часто друзі можуть змагатися у віртуальному просторі за допомогою ігор (кількість перемог, балів та бонусів у грі) та популярності особистих сторінок у соціальних мережах (кількість контактної інформації, місць, де навчаються та проводять дозвілля, розміщених особистих фото та відео тощо), булінг (учні, які відчувають від однолітків залякування, фізичний чи психологічний терор, спрямований на те, щоб викликати у них страх та підкорити їх собі, уникають контактів з ними у реальному житті, що сприяє розвитку активної діяльності в Інтернет-мережі).

На рівні найближчого оточення – «освітнього закладу» – можна виділити такі чинники, що впливають на формування поведінки обдарованих учнів у мережі Інтернет: погані стосунки з однокласниками та вчителями; виникнення стресових ситуацій у школі; відсутність у шкільному середовищі комплексних форм роботи, спрямованої на формування безпечної поведінки в мережі Інтернет; необізнаність школярів щодо ризиків Інтернет-мережі та правил поведінки у віртуальному просторі.

На суспільному рівні можна виділити такі чинники: схвальне ставлення оточуючих до діяльності в Інтернеті; недосконалість законодавчої бази та принципів діяльності в Інтернет-мережі (відсутність регулювання процесу надходження інформації в Інтернет-мережу дає можливість будь-якому користувачу розміщувати будь-яку інформацію на вебсайтах, провокувати до асоціальних дій як у реальному житті, так і у віртуальному просторі).

З огляду на зазначене вище можна стверджувати, що в процесі діяльності в мережі Інтернет діти, зокрема обдаровані учні, можуть наражатися на різноманітні ризики, які існують у віртуальному просторі.

У працях науковців Г. Цукерман і Б. Мастерова виділено три основних види ризику, що притаманні для шкільного віку (фізичний ризик, соціальний ризик та ризик саморозкриття) [30, с. 161-163].

Аналіз робіт [30], [31], у яких розглядається поведінка учнів в мережі Інтернет, дозволяє виділити *пізнавальний, вчинковий та мотиваційно-рефлексивний* компоненти, які сприяють безпечній соціалізації:

– пізнавальний компонент (обізнаність учнів про Інтернет-мережу як інформаційний простір, види діяльності у віртуальному просторі, ризики в Інтернет-мережі);

– вчинковий компонент (уміння та навички безпечної діяльності в Інтернет-мережі; навички диференціювання різноманітних впливів Інтернет-мережі; уміння приймати адекватні рішення відповідно до ситуації, яка виникла у віртуальному просторі; уміння вести конструктивний діалог з віртуальними співрозмовниками та протистояти їх тиску, контролювати та спрямовувати свою діяльність в Інтернет-мережі, визначати та реалізовувати мету діяльності в Інтернет-мережі);

– мотиваційно-рефлексивний компонент (бажання убезпечити себе в мережі Інтернет, бажання самовдосконалюватися за допомогою Інтернет-мережі, бажання контролювати емоції під час діяльності в Інтернет-мережі, бажання адекватно проявляти незадоволення під час діяльності в Інтернет-мережі, бажання аналізувати власну поведінку в Інтернет-мережі).

Зважаючи на зазначене вище, нами було розроблено методичні рекомендації щодо формування в обдарованих учнів безпечної поведінки в мережі Інтернет, із врахуванням профілактики деструктивної соціалізації в Інтернеті. Методичні

рекомендації доступні для скачування на офіційному сайті електронної бібліотеки НАПН України.

Наступним кроком реалізації проєкту було проведення тестування обдарованих учнів (зокрема, в режимі онлайн) з метою виявлення групи учнів, які потребують саме психолого-педагогічного супроводу. Для онлайн тестування Інститутом обдарованої дитини НАПН України спеціально розроблено діагностичну платформу.

Отже, у констатувальному експерименті взяли участь 326 обдарованих учнів. У результаті аналізу показників соціалізації було виявлено групу обдарованих учнів з високим та достатнім рівнями показників соціалізації, що складає 58,3% вибірки (190 учнів), а також групу з проблемами соціалізації в освітніх колективах, яка становить 41,7% вибірки (136 учнів) – недостатній рівень соціалізованості. Із 136 обдарованих учнів групи ризику було сформовано контрольну (КГ) та експериментальну групи (ЕГ) по 68 осіб у кожній. Відповідно на всіх подальших етапах роботи був цілеспрямований психолого-педагогічний супровід обдарованих учнів експериментальної групи.

У результаті реалізації проєкту супроводу процесу соціалізації обдарованих учнів на базі експериментальних майданчиків нами було отримано результати: щодо такого показника загальної соціалізованості як соціальна активність, сформованість якої в ЕГ було загалом виявлено у 89,7 % респондентів. Ця якість проявлялась у вирішенні пізнавальних задач, а також інтегрувала в собі соціальну ініціативу, прагнення досягти поставленої мети, інтерес до всього нового і незвичайного. Меншою мірою була виражена активність творчого типу (42,6 %), однак вона зросла в ЕГ порівняно з початком експерименту майже вдвічі, тоді коли в КГ лише на 2,9 %. Обдаровані учні ЕГ активно залучались до здійснення діяльності, яка не була строго обов'язковою, наприклад, наукові гуртки, творчі проєкти з використанням ІКТ, Інтернет-олімпіада з інформатики, художні колективи тощо. У них усе частіше стало проявлятися зацікавлення, бажання бути учасником, спробувати проявити себе в усьому, що свідчить про їх готовність до інноваційної діяльності.

Зросли в ЕГ і показники за іншими ознаками соціальної активності: мотивацією на успіх (з 20,6% до 36,7%), рівнем домагань (з 27,9% до 47,06%), налаштованістю на творчість (з 14,7% до 42,6%). Не можемо сказати, що відповідні ознаки залишились без змін у КГ, однак це було зростання не більше як на 2-4 % на високому рівні.

Крім того, в ЕГ зросла кількість осіб, які демонструють «спрямованість на справу» (41,2 %), тобто зацікавленість у вирішенні ділових проблем, виконання роботи якнайкраще, орієнтація на ділову співпрацю, здатність відстоювати власну думку на користь справи. Тоді як у КГ кількість осіб зі «спрямованістю на себе (Я)» залишилась незмінною – 27,9 %. Досить часто цей показник поєднувався в КГ і з неадекватною самооцінкою (35,3 %). А це – орієнтація на пряму винагороду, агресивність у досягненні статусу, схильність до суперництва, дратівливість, тривожність, інтровертованість.

Стосовно рівня самоактуалізації обдарованих учнів ЕГ, то слід відзначити статистично значущі зміни насамперед за шкалами: «підтримка», «контактність», «креативність» та «сензитивність». Показники за ними зросли до високого рівня. Тобто проведена нами робота сприяла ряду особистісних змін, що ведуть до самовдосконалення, особистісного розвитку досліджуваних. Крім того, в ЕГ значно знизилась кількість осіб із псевдосамоактуалізацією (10,3 %), тоді як вплив чинника соціальної бажаності залишився у 23,5 % обдарованих учнів КГ.

Нами було встановлено, що порівняно з контрольною більш значимі статистичні зміни відбулись в експериментальній групі (застосовано статичну перевірку результатів контрольного зрізу за допомогою критерію Фішера ϕ). Отже, експериментальна

перевірка ефективності реалізації проєкту супроводу соціалізації обдарованих учнів ЗЗСО із застосуванням ІКТ показала позитивні результати.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У науковому дослідженні наведено теоретичне узагальнення та нові пропозиції, щодо вирішення актуальної проблеми – соціалізації обдарованих учнів. Уточнено поняття соціалізації особистості в Інтернет-середовищі.

Встановлено, що в якості альтернативного середовища, що впливає на соціалізацію особистості обдарованого учня, Інтернет має великий виховний потенціал та виконує певні соціальні функції: інформаційну, комунікаційну, конативну (поведінкову), розважальну (рекреаційну).

Визначено, що безконтрольність доступу до ресурсів Інтернету може спричинити серйозні потенційні небезпеки для учнів. Виокремлено групу ризику обдарованих учнів до негативного впливу Інтернету в процесі їх соціалізації. Такий вплив обумовлений їх пізнавальними, емоційно-вольовими й особистісними характеристиками, сферою потреб, особливостями спілкування та діяльності.

Досліджено аспект безпечної соціалізації обдарованих учнів в Інтернеті на таких рівнях: індивідуальному, сімейному, рівні найближчого оточення (однолітків, освітньої установи) та суспільному. Вивчено групи чинників, які мають вплив на особистість на кожному з рівнів. У структурі поведінки учнів у мережі Інтернет виділяємо пізнавальний, вчинковий та мотиваційно-рефлексивний компоненти, які сприяють безпечній соціалізації.

Розроблено платформу для онлайн тестування, яка дає можливість використовувати комплекс діагностичного інструментарію для виявлення соціально-комунікативних особливостей розвитку, вивчення ціннісної сфери обдарованих учнів, мотивації навчання, їх загального рівня соціалізації незалежно від часу та місця перебування учнів та надає *нові можливості та методи* роботи з обдарованою молоддю із застосуванням ІКТ.

Практичне значення досліджуваної тематики забезпечується розробкою: методичних рекомендацій освітянам щодо практичних аспектів застосування ІКТ для забезпечення психолого-педагогічної підтримки соціалізації обдарованих учнів; навчальної програми спецкурсу з підвищення соціально-комунікативної компетентності вчителів ЗЗСО; методичних рекомендацій щодо формування в обдарованих учнів безпечної поведінки в мережі Інтернет.

Соціальна значущість дослідження зумовлена його практичною спрямованістю на науково-методичне забезпечення впровадження в освітній процес елементів інформаційно-комунікативних технологій, інтерактивних та проєктних методів для оптимізації соціальної взаємодії.

Новизна проведеної наукової роботи полягає у впровадженні в освітній процес зазначених розробок з урахуванням потенціалу ІКТ, що зумовлене практичною спрямованістю та сприяє оптимізації соціальної взаємодії всіх учасників освітнього процесу закладу.

Варто зазначити, що процеси соціалізації та соціально-психологічної адаптації тісно пов'язані. Соціальна адаптація людини передбачає формування активної особистісної позиції, усвідомлення власного соціального статусу. Умовою і результатом адаптації особистості є сформованість соціально- і професійно значущих засобів спілкування, поведінки та діяльності, які суспільство визнає і підтримує. Тому перспективою подальших наукових пошуків вбачаємо в дослідженні різних аспектів

соціально-психологічної адаптації обдарованих учнів в умовах інформаційно-освітнього середовища закладів загальної середньої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Л. Куликова, *Саморозвиток людини: психолого-педагогічні основи*, Хабаровск, Росія: ХГПУ, 2005.
- [2] Layton Wilbur L., C. Sandeen, R. Baker, "Student Development and Consalting", *Ann. Rev. Psychol.*, No. 22., P. 533–564, 1971.
- [3] S. Tobias, "Anxiety research in educational psychology.", *Journal of Educational Psychology*, vol. 71, no. 5, pp. 573-582, 1979. doi: 10.1037/0022-0663.71.5.573.
- [4] N. Frederickson, "Factors influencing recruitment in educational psychology", *Educational Psychology in Practice*, vol. 19, no. 4, pp. 303-315, 2003. doi: 10.1080/0266736032000138544.in United Kingdom
- [5] Л. В. Власенко "Соціально-психологічний супровід академічної групи як засіб розвитку культури спілкування студентів", автореф. дис. канд. психол. наук, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України, Київ, 2005.
- [6] А. П. Журавель, "Психологічний супровід оперативно-службової діяльності особового складу підрозділів охорони державного кордону України", автореф. дис. канд. психол. наук, Нац. акад. Держ. прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького, Хмельницький, 2006.
- [7] В. Панок, "Етапи розвитку психологічної служби системи освіти в Україні", *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова : зб. наук. праць*, «Серія 12 «Психологічні науки», № 26 (50), Ч. 1., с. 96–101, 2009.
- [8] Н. Пов'якель, "Психологічна служба як інтегрована структура у просторі професійних завдань сучасної психологічної практики", *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди» : науково-теоретичний зб.*, с. 175–179, 2006.
- [9] В. Бевз, Т. Годованюк та В. Дубовик, "Електронні квест-посібники у фаховій підготовці майбутніх учителів математики", *Інформаційні технології і засоби навчання*, Т. 69, № 1., с. 100-111, 2019. [Електронний ресурс]. Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2019_69_1_11. Дата звернення: липень,30, 2019.
- [10] Т. Махомета, Т. Вакалюк та І. Тягай, "Інформаційно-комунікаційні технології навчання аналітичної геометрії та лінійної алгебри майбутніх учителів фізики й інформатики", *Інформаційні технології і засоби навчання*.Т.67, №5, с.173-186, 2018. [Електронний ресурс]. Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2018_67_5_16.
- [11] Н. Морзе та О. Буйницька, "Підвищення рівня інформаційно-комунікаційної компетентності науково-педагогічних працівників – ключова вимога якості освітнього процесу", *Інформаційні технології і засоби навчання*, Т. 59, вип.3, с. 189-200, 2017. [Електронний ресурс]. Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2017_59_3_19
- [12] В. Биков, С. Литвинова, та О. Мельник, "Ефективність навчання з використанням електронних освітніх ігрових ресурсів у початковій школі", *Інформаційні технології і засоби навчання*, Том 62, № 6, с. 34-46, 2017.
- [13] Л. Карташова та І. Пліш, "Розвиток цифрової компетентності педагога в інформаційно-освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти", *Інформаційні технології і засоби навчання*, Т.68, №6, с.193-205, 2018. [Електронний ресурс]. Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2018_68_6_17
- [14] Назаренко Галина, Андрющенко Тетяна, "Інформаційно-комунікаційні технології як інструмент підвищення якості дошкільної освіти", *Інформаційні технології і засоби навчання*, Т. 69, № 1. - С. 21-36, 2019. [Електронний ресурс]. Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2019_69_1_5. Дата звернення: липень,30, 2019.
- [15] Н. Олексюк та Л. Лебеденко, "Використання електронних соціальних мереж у соціально-педагогічній роботі зі школярами", *Інформаційні технології і засоби навчання*, №4(48), с.88-101, 2015. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1273/946#.VgkJWsvtmko>. Веб.10 верес. 2016.
- [16] А. Троцько та Ю. Короткова, "Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у процесі навчання іноземних мов: досвід України та Греції", *Інформаційні технології і засоби навчання*, Т.68, №6., с.166-180, 2018. [Електронний ресурс]. Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2018_68_6_15. Дата звернення: червень,30, 2019.

- [17] П. Шевчук "Організація дослідницької роботи учнів засобами хмарних сервісів Office 365", / П. Г. Шевчук // *Інформаційні технології і засоби навчання*, - Т. 69, № 1, с. 54-63, 2019. [Електронний ресурс]. Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2019_69_1_7. Дата звернення: червень, 30, 2019.
- [18] В. Бурячок та В. Борсуковська "Модель підготовки фахівців у сфері інформаційної та кібернетичної безпеки в закладах вищої освіти України", *Інформаційні технології і засоби навчання*, Т. 67, № 5, с.277-291, 2018. [Електронний ресурс]. Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2018_67_5_24. Дата звернення: червень, 30, 2019.
- [19] С. Демедюк та Т. Демедюк, "Небезпечний порнографічний контент в Інтернеті як проєкція розладів особистості розповсюджувача дитячої порнографії", *Інформаційні технології і засоби навчання*, Т.68, №6. - С.278-290, 2018. [Електронний ресурс]. Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2018_68_6_23
- [20] Л. Найдюнова, "Кібер-булінг або агресія в інтернеті: способи розпізнання і захист дитини", *На допомогу вчителю*, Вип. 4., Київ, Україна, 2011.
- [21] K. Durkin, "Socialization. In A. S. R. Manstead & M. Hewstone (Eds.) ", *The Blackwell encyclopedia of social psychology*, (pp. 614-618, Cambridge, MA: Basil Blackwell, 1995.
- [22] R. Medlin, "Home schooling and the question of socialization", *Peabody Journal of Education*, №75(1-2), P. 107-123, 2000.
- [23] Ю. Суховершина, "Психологическое сопровождение личностно-профессионального развития студента службой практической психологии вуза", дис. канд. наук, ф-т психологи, Московский открытый соц. ун-т, Курск, 2006.
- [24] В. В. Камишин, Л.І. Ткаченко, К.А.Андросович та І.В. Бургун, *Психолого-педагогічний супровід соціалізації обдарованих старшокласників в Інтернет -середовищі*, Київ, Україна: ІОД, 2017.
- [25] Андросович К.А. "Психолого-педагогічний супровід обдарованих учнів в Інтернет-середовищі", *Інформаційні технології і засоби навчання*, Том 59, №3, - С. 1-12, 2017. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1536>. Веб. 3 липня 2017.
- [26] Н. Голованова, *Социализация и воспитание ребенка*, СПб, Россия: Речь, 2004.
- [27] . Войсунский, Александр, ред. *Гуманитарные исследования в Интернете*. Москва: Можайск-Терра, 2000. Друк.
- [28] О. Вакулєнко "Засоби масової інформації як особливий чинник впливу на формування способу життя особистості", *Соціальний працівник*, с. 14–18, Вересень, 2005.
- [29] Р. Ю. Васильєва, "Підготовка майбутніх учителів до формування безпечної поведінки підлітків у позаурочній діяльності", дис. канд. пед. наук, Житомирський держ. ун-т ім. І. Франка, Житомир, 2010.
- [30] Г. А. Цукерман и Б. М. Мастеров, *Психология саморазвития*, Москва, Россия: Инетрпракс, 1995.
- [31] А. В. Попков, "Формирование безопасного поведения подростков во внеурочной деятельности", дис. канд. пед. наук, ГОУ ВПО «Удмуртский гос. ун-т», Ижевск, 2007.

Матеріал надійшов до редакції 15.11.2019 р.

СОЦИАЛИЗАЦИЯ ОДАРЕННЫХ УЧАЩИХСЯ СРЕДСТВАМИ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Андросович Ксения Анатольевна

кандидат психологических наук, научный сотрудник,

заведующая отделом интеллектуального развития одаренной личности

Институт одаренного ребенка Национальной академии педагогических наук Украины, г. Киев, Украина

ORCID ID 0000-0002-4121-270X

ksn@ukr.net

Аннотация. В статье обоснованы педагогические и психологические условия, которые обуславливают содержание, формы, пути организации процессу социализации одаренных учеников. Автором предложено и реализовано проект, целью которого было осуществление психолого-педагогического сопровождение одаренных учащихся; обеспечение педагогического коллектива необходимыми знаниями и навыками работы с одаренными детьми, мотивация участников образовательного процесса использовать средства информационно-коммуникативных технологий (ИКТ) в образовательной деятельности; ознакомление учеников и их родителей с полезными возможностями, а также с потенциальными рисками использования Интернета для личностного развития и получения социального опыта. Установлено, что формирование поведения одаренных учащихся, в том

числе в сети Интернет, происходит под влияния различного рода факторов на таких уровнях: индивидуальном, семейном, уровне ближайшего окружения (сверстников, образовательного учреждения) и общественном уровне. Это обуславливает поведение учащейся молодежи в Интернет-сети и формирует его специфику. Представлено разработанную модель психологической поддержки и сопровождения участников образовательного процесса. В модели указаны: цель, задачи, функции и технологии. Для организационно-методической реализации модели задействованы все участники образовательного процесса: ученики, учителя, родители, администрация заведения: ученики приобретают статус жизнотворчества и активного члена общества. Для проведения опроса учеников была разработана платформа онлайн тестирования, благодаря чему ученики и учителя использовали комплекс диагностического инструментария для выявления социально-коммуникативных особенностей развития, изучения ценностной сферы одаренных учеников, мотивации обучения, их общего уровня социализации независимо от времени и места пребывания учащихся, что предоставляет новые возможности и методы работы с одаренной молодежью с применением ИКТ.

Проведенный эксперимент показал положительные сдвиги показателей социализации в экспериментальной группе по отношению к контрольной группе на значимом уровне. Это дает основания сделать вывод, что предлагаемый нами комплексный подход способствует социализации одаренных учеников.

Ключевые слова: одаренный ребенок; сопровождение учеников; социализация в школе; проект; Интернет; безопасность.

SOCIALIZATION OF GIFTED STUDENTS BY MEANS OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES

Kseniia A. Androsovykh

PhD of Psychological Sciences, Senior Researcher, Head of the Department

Institute of Gifted Child of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

ORCID ID 0000-0002-4121-270X

ksn@ukr.net

Abstract. Pedagogical and psychological conditions that determine the content, forms, ways of organizing and promoting the process of gifted students' socialization are substantiated in the article. The author proposes and implements a project aimed at providing psychological and pedagogical support of gifted students; providing the teaching staff with the necessary knowledge and skills to work with gifted children, encouraging participants of the educational process to use the means of information and communication technologies (ICT) in educational activities; familiarizing students and their parents with the useful opportunities as well as the potential risks of using the Internet for personal development and social experience. It has been established that the formation of gifted students' behavior, including the Internet environment, is influenced by various factors at the following levels: individual, family, the level of the closest people (peers, educational institution) and public level, which determine the student's behavior on the Internet and form its specificity. A model of psychological support and support for participants in the educational process has been developed. The purpose, objectives, functions and technologies are stated in the model. The organizational and methodological implementation of the model involves all participants of the educational process: students, teachers, parents, administration of the institution to achieve the result: students acquire the status of their own life-creation and active member of society. An online testing platform was developed to conduct student surveys. Students and teachers used a set of diagnostic tools to identify socio-communicative features of development, to study the gifted students' value sphere, learning motivation, their overall level of socialization, regardless of students' location and time. It provides new ways and methods of working with gifted youth using ICT.

The experiment showed positive shifts in socialization indicators in the experimental group relative to the control group at a significant level. This leads to the conclusion that our integrated approach promotes the socialization of gifted students.

Keywords: gifted child; student support; socialization at school; project; Internet; security.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] L. Kulikova, *Self-development of personality: psychological and pedagogical foundations*, Habarovsk, Rossiya: HGPU, 2005. (in Russian).
- [2] Layton Wilbur L., C. Sandeen, R. Baker, "Student Development and Consalting", *Ann. Rev. Psychol.* no. 22., pp. 533–564, 1971. (in English).
- [3] S. Tobias, "Anxiety research in educational psychology.", *Journal of Educational Psychology*, vol. 71, no. 5, pp. 573-582, 1979. doi: 10.1037/0022-0663.71.5.573. (in Spanish)
- [4] N. Frederickson, "Factors influencing recruitment in educational psychology", *Educational Psychology in Practice*, vol. 19, no. 4, pp. 303-315, 2003. doi: 10.1080/0266736032000138544. (in English)
- [5] L. V. Vlasenko, "Social and psychological support for the academic group as a means of developing a student communication culture", avtoref. dys. kand. psykhol. nauk, In-t psykholohiji im. Gh. S. Kostjuka APN Ukrajinj, Kyjiv, 2005. (in Ukrainian).
- [6] A. P. Zhuravel', "Psychological support of operational service activity of personnel of units of protection of the state border of Ukraine", avtoref. dys. kand. psykhol. nauk, Nac. akad. Derzh. prykordonnoji sluzhby Ukrajinj im. Boghdana Khmeljnyckogho, Khmeljnyckyj, 2006. (in Ukrainian).
- [7] V. Panok, "Stages of development of psychological service of education system in Ukraine", *Naukovyj chasopys NPU im. M. P. Draghomanova* : zb. nauk. pracj, «Serija 12 «Psykhologhichni nauky», no. 26 (50), Ch. 1, pp. 96–101, 2009. (in Ukrainian).
- [8] N. Pov'akelj, "Psychological service as an integrated structure in the space of professional tasks of modern psychological practice", *Ghumanitarnyj visnyk DVNZ «Perejaslav-Khmeljnyckyj derzhavnyj pedaghoghichnyj universytet im. Gh. Skovorody»* : naukovy-teoretychnyj zb., pp. 175–179, 2006. (in Ukrainian).
- [9] V. Bevz, T. Ghodovanjuk ta V. Dubovyk, "Electronic quest-manual for future mathematics teachers professional education", *Information Technologies and Learning Tools*, T. 69, no. 1, pp. 100-111, 2019. [Online]. Available: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2019_69_1_11. Accessed: July 30, 2019. (in Ukrainian).
- [10] T. Makhometa, T. Vakaljuk ta I. Tjaghaj, "Information and communication technologies in training the discipline «analytical geometry and linear algebra» at the pedagogical university", *Information Technologies and Learning Tools*, T.67, no.5, pp.173-186, 2018. [Online]. Available: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2018_67_5_16. (in Ukrainian).
- [11] N. Morze ta O. Bujnyckja, "Raising information and communication technologies competence of scientific and pedagogical employees - a key requirement of the quality of educational process", *Information Technologies and Learning Tools*, T. 59, vyp.3, pp. 189-200, 2017. [Online]. Available: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2017_59_3_19 (in Ukrainian).
- [12] V. Bykov, S. Lytvynova, ta O. Meljnyk, "Effectiveness of learning using electronic educational game resources in elementary school", *Information Technologies and Learning Tools*, Tom 62,no. 6, pp. 34-46, 2017. (in Ukrainian).
- [13] L. Kartashova ta I. Plish, "Development of teacher's digital competency in terms of information and educational environment of a secondary education establishment", *Information Technologies and Learning Tools*, T.68, no.6, pp.193-205, 2018. [Online]. Available: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2018_68_6_17(in Ukrainian).
- [14] Nazarenko Ghalyna, Andrijshhenko Tetjana, "Information and communication technologies as an instrument for preschool education quality improvement", *Information Technologies and Learning Tools*, T. 69, no.1. pp.21-36, 2019. [Online]. Available: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2019_69_1_5. Accessed: July 30, 2019. (in Ukrainian).
- [15] N. Oleksjuk ta L. Lebedenko, "The use of electronic social networks in social and educational work with pupils", *Information Technologies and Learning Tools*, no.4(48), pp.88-101, 2015. [Online]. Available: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1273/946#.VgkJWsvtmko>. Accessed: Septem. 6, 2016. (in Ukrainian).
- [16] A. Trocko ta Ju. Korotkova, "Using information and communication technologies in the process of teaching foreign languages: the experience of Ukraine and Greece", *Information Technologies and Learning Tools*, T.68, no.6., pp.166-180, 2018. [Online]. Available: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2018_68_6_15. Accessed: June 30, 2019. (in Ukrainian).
- [17] P. Shevchuk "Organization of students' research work by means of cloud services office 365", *Information Technologies and Learning Tools*, T. 69, no. 1, pp. 54-63, 2019. [Online]. Available: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2019_69_1_7. Accessed: June 30, 2019. (in Ukrainian).
- [18] V. Burjachok ta V. Borsukovsjka "Training model for professionals in the field of information and cyber security in the higher educational institutions of Ukraine", *Information Technologies and Learning Tools*,

- T. 67, no. 5, pp.277-291, 2018. [Online]. Available: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2018_67_5_24.
Data zvernennja: chervenj, 30, 2019. (in Ukrainian).
- [19] S. Demedjuk ta T. Demedjuk, "Dangerous pornographic content on the Internet as a projection of a personality deviation of the child pornography distributor", *Information Technologies and Learning Tools*, T.68, no.6, pp.278-290, 2018. [Online]. Available: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2018_68_6_23 (in Ukrainian).
- [20] L. Najdjonova, "Cyberbullying or Internet aggression: ways to identify and protect your baby", *Na dopomoghu vchytelju*, Vyp. 4., Kyjiv, Ukrajin, 2011. (in Ukrainian).
- [21] K. Durkin, "Socialization. In A. S. R. Manstead & M. Hewstone (Eds.) ", *The Blackwell encyclopedia of social psychology*, (pp. 614-618, Cambridge, MA: Basil Blackwell, 1995. (in English).
- [22] R. Medlin, "Home schooling and the question of socialization", *Peabody Journal of Education*, no.75(1-2), pp. 107-123, 2000. (in English).
- [23] Ju.Suhovershina, "Psychological support of the student's personal and professional development by the University's Practical Psychology Service", dis. kand. nauk, f-t psihologi, Moskovskij otkrytyj soc. un-t, Kursk, 2006. (in Russian).
- [24] V.V. Kamyshyn, L.I. Tkachenko, K.A.Androsovyh ta I.V. Burghun, *Psychological and pedagogical support of socialization of gifted high school students in the Internet- environment*, Kyjiv, Ukrajin: IOD, 2017. (in Ukrainian).
- [25] Kseniia A. Androsovyh. "Psycho-pedagogical support of gifted students in the internet-environment", *Information Technologies and Learning Tools*, Tom 59, no3, pp. 1-12, 2017. [Online]. Available: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1536>. Accessed on: July 3, 2017. (in Ukrainian).
- [26] N. Golovanova, *Socialization and upbringing of the child*, SPb, Rossija: Rech', 2004. (in Russian).
- [27] Vojskuns'kij, Aleksandr, red. *Humanities research on the Internet* Gumanitarnye issledovanija v Internete. Moskva: Mozhajsk-Terra, 2000. Pechat. (in Russian).
- [28] O. Vakulenko "The media as a special factor influencing the formation of the lifestyle of the individual", *Socialnyj pracivnyk*, pp. 14–18, Veresenj, 2005. (in Ukrainian).
- [29] R. Ju. Vasyljjeva, "Preparing future teachers for the formation of safe adolescent behaviors in extracurricular activities", dys. kand. ped. nauk, Zhytomyrskij derzh. un-t im. I. Franka, Zhytomyr, 2010. (in Ukrainian).
- [30] G. A. Cukerman i B. M. Masterov, *Self-development psychology*, Moskva, Rossija: Inetrpraks, 1995. (in Russian).
- [31] A. V. Popkov, "Formation of safe behavior of teenagers in extra-curricular activities", dis. kand. ped. nauk, GOU VPO «Udmurtskij gos. un-t», Izhevsk, 2007. (in Russian).

